

BEA CSABA
tanár, történész, Ph.D.

Aetas 40. évf. 2025. 1. szám, 150–164.
ISSN 0237-7934
DOI 10.14232/aetas.2025.1.150-164
www.aetas.hu

Antti Jalava és tevékenysége a magyar kultúra szolgálatában

ABSTRACT. *Antti Jalava and his Work in the Service of Hungarian Culture.* The aim of this study is to present a unique aspect of István Széchenyi's remembrance outside of Hungary. Antti Jalava released his book about Széchenyi in 1901, but it hasn't been examined by historiography before. It was released at a sensitive time, as the measures suppressing autonomy introduced by the czarist regime provoked antagonistic reactions. The author depicted the Count, a moderate reformer, as an example to follow. The work used Zsigmond Kemény's essay about Széchenyi as one of its sources. The work is not free of biases and simplifications, but at certain points it's surprisingly detailed and authentic. Its genre is educational, moral history textbook, that was able to introduce Széchenyi and Hungary to the Finns. The study examines the circumstances of the book's creation, utilizing the methods of comparison and background analysis. In the future it might constitute the basis of a comparison of Széchenyi interpretations published in different countries.

Keywords: *Széchenyi reception, Finnish patriotism, early 20th century, protection of Finnish autonomy, Zsigmond Kemény's depiction of Széchenyi*

Számtalan életrajz, értelmezés, cikk, tanulmány született már Széchenyi Istvánról, a „*legnagyobb magyarról*”. Ugyanakkor neve külföldön a szakmát kivéve nem annyira ismert. Kodály Zoltán, Bartók Béla, Petőfi Sándor vagy Puskás Öcsi mellett neki is helye lenne a magyarokról kialakult nemzetközi pantheonban. Éppen ezért rendkívül érdekes, sőt különleges eset, ha idegen nyelven, idegen földön egy egész könyv jelenik meg róla, még hozzá a távoli Finnországban. 1901-ben Antti Jalava *Tapani Széchenyi* című művét jelentette meg a Helsinki székhelyű Kansanvalistus-Seura (Népművelő Társaság, eredetileg kötőjellel írva, a modern finn nyelvben viszont már anélkül írva: Kansanvalistusseura). A Tapani az István keresztnév finn megfelelője, ugyanúgy közvetve a görögből (Sztephanosz), közvetlenül a német–angol nyelvből (Stephan–Steven–Stephen) került átvételre, mint magyar megfelelője.

Antti Jalava és tevékenysége a magyar kultúra szolgálatában

Antti Jalava (eredetileg svéd nevén, még nevének finnesítése előtt: Anton Almberg) 1846-ban Turku közelében, Maskuban, egy kicsiny délnyugat-finnországi községben született. A turkui gimnázium elvégzését követően felvették a Helsinki Egyetemre, ahol a tudományok kandidátusa (1868), majd magisztere (1869) lett. Finn nyelvet tanított különböző iskolákban (például egy svéd tannyelvű leányiskolában Helsinkiben 1868 és 1878 között). Az egyetem a magyar nyelvi lektorává is kinevezték, mely pozíciót 1881-től 1909-ben bekövetkezett haláláig töltötte be. Az ez idő tájt Oroszországhoz tartozó, de többé-kevésbé autonóm Finn

Nagyhercegség élén álló szenátus és az országgyűlés számára is dolgozott fordítóként, nyomdaigazgatóként, tolmácsként és titkárként. Felesége egykori tanítványa, a nála kilenc évvel fiatalabb Alma Jalava volt, aki svéd anyanyelvűként férjével otthon finnül társalgott, s a nők felemeléséért küzdő aktivistaként ismert.¹

Jalava 1874-ben, huszonnyolc évesen külföldi tanulmányútra indult, így ismerkedett meg 1875-ben a magyar kultúrával, mely azonnal elnyerte tetszését. Járt ugyan Németországban, illetve az Osztrák–Magyar Monarchia egyéb területein (Ausztriában, illetve Csehországban) is, de feleségének azt írta, legszívesebben egész tanulmányútját hazánkban töltötte volna. Összesen hatszor látogatott Magyarországra, utoljára 1903-ban. Budapesten kívül járt a Balatonnál, Székesfehérváron, Egerben, Miskolcon, Debrecenben, valamint Erdélyben. A 1848–1849. évi szabadságharc iránti tiszteletből ellátogatott Aradra és Világosra is. Először magyar nyelvészek (Budenz József, Hunfalvy Pál, Szinnyi József) kerültek közvetlen kapcsolatba vele, azonban nemsokára egyéb tudományágak képviselőivel, sőt közéleti szereplőkkel is sikerült ismeretséget, barátságot kialakítania. Magyarországi élményeiről az *Uusi Suometar* nevű lapban számolt be, melynek szerkesztője volt. Élményeit tehát igyekezett megosztani a szélesebb közönséggel. Könyvet is írt *Unkarin maa ja kansa* (Magyarország és népe) címmel már 1876-ban, vagyis első magyarországi útját követően.² A fennomán orientációjú, a mérsékeltebb, ófinn irányzathoz tartozó *Uusi Suometar* egyébként alapvető szerepet játszott a finn nyelv használatáért vívott harcban a svédvel szemben. Ennek a harcnak volt része például az 1883-ban született nyelvrendelet, melyben a finnt az igazságügy terén a svédvel egyenrangúnak ismerték el, s a bíróságokon ettől kezdve a helyi önkormányzatok nyelvét kellett használni.³ Jalava Szinnyi Józseffel közös művet is publikált a magyar nyelvről, „amelyben nyelvkönyvek módjára nyelvgyakorlatokhoz kapcsolódva ismerteti a magyar leíró nyelvtan fontosabb tényeit”. Jalava használta a nyelvkönyvet a helsinki egyetemen.⁴ Szinnyi egyébként nemcsak Jalaván keresztül volt érintett a finn kultúrában: felesége maga is finn volt!⁵

Más híres magyar személyekkel is közvetlen kapcsolatban állt Jalava. Görgei Artúr például Visegrádon vendégül is látta. Jókai Mórral szintén jó kapcsolatot alakított ki; annál is inkább, mert néhány regényét átültette finn nyelvre. Lefordította Az új földesúr című

¹ Jalava, Antti (1846–1909) rövid ideig az *Uusi Suometar* főszerkesztője, majd hosszú ideig annak aktív munkatársa, magyar nyelvi lektor, finn nyelvtanár.) <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilö/2894> (Finn nemzeti biográfia, utolsó letöltés: 2024. július 14.) Felesége a szegényeket igyekezett felkarolni, többek között a népegészségügy fejlesztésével, illetve a háztartástan tantárgyként való bevezetésével. A háztartástan azóta is a finn tanterv része, már az elemi/általános iskolától kezdve.

² Lakó: *Antti Jalava*, 33–35. Elektronikus formában: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://epa.niif.hu/03000/03018/00020/pdf/EPA03018_honismeret_1978_1_033-035.pdf (Utolsó letöltés: 2024. július 1.) A cikkben a szabadságharcra utalva nyomdahibának köszönhetően tévesen 1948–49 szerepel.

³ Rammi–Pohls: *Poliittisen fennomaanien syntyy ja nousu*, 112–114. Velük szemben álltak az ún. svekamánok, akiket a *Nya Pressen* lap képviselt, mely azt hirdette, a finn nyelv fejletlen, a svéd alkalmasabb többek között jogi funkciókra.

⁴ A mű címe: Szinnyi–Jalava: *Unkarin kielen oppi-kirja*, i. m. Lásd: Maticsák–Laihonen: Fejezetek a finn–magyar lexikográfia történetéből, 193. <https://www.szaktars.hu/tinta/view/maticsak-sandor-et-al-rokon-nyelveink-szotariai-2014/?query=jalava+antti&pg=194&layout=s> (Utolsó letöltés: 2024. május 5.) Ugyancsak: Lakó: *Antti Jalava*, 19–20., 27.

⁵ Hilma Rosendahl vette feleségül. Az első ismert magyar–finn házasság nagy feltűnést keltett mind Finnországban, mind pedig Magyarországon. Lakó: *Szinnyi József*, 21.

regényét és több más irodalmi munkáját. Jókai „Magyarország híres barátjának” nevezte őt.⁶ Jókaival német nyelven folytatott levelezése fennmaradt. Korrekt viszonyukra utalnak például az alábbi sorok: „Helsingfors, 1878. december 14. Igen tisztelt Uram! Amikor három évvel ezelőtt szerencsém volt Önt meglátogatni, olyan nagylelkű volt, hogy megengedte a műveit finn nyelvre fordítani anélkül, hogy honoráriumot kötött volna ki ezért. E művek közül egy most már megjelent finnül, mégpedig «Az új földesúr», és ezennel van szerencsém Önnek abból egy példányt elküldeni. A fordítónak persze nem illik a saját munkáját megítélni; de mivel Ön bizonyára nem fogja tudni azt felülvizsgálni, mégis megengedem magamnak, hogy Önt, igen tisztelt Uram, biztosítsam, hogy ez a fordítás mindazzal a gondossággal készült, amilyenre egy olyan író, mint Ön, műveinek más nyelvekre való fordításánál jogot formálhat. Azok felől a kifejezések és beszédfordulatok felől, amelyek nekem mint a magyar nyelvben még nem tökéletesen jártasnak érthetetlenek voltak, barátom, Budenz J. professzor volt szíves felvilágosítást adni, és ily módon mintegy 100 kérdésemre választott, amelyeket írásban intéztem hozzá. — A finn olvasók számára, akiknek még kevésbé ismerősek a magyar viszonyok, a szöveg alatti megjegyzésekben egy sereg magyarázatot és közlést mellékeltem.”⁷

A magyar tudomány, illetve politika hálával tekintett Jalava tevékenységére, hiszen a magyar kultúra népszerűsítését, terjesztését vállalta magára. Előbb a Magyar Történelmi Társulat választotta 1877-ben tiszteletbeli tagjává, majd a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjává 1902-ben.⁸ Széchenyiről írott művének egy példányát az MTA is őrizte.⁹ Érdekes és egyben sajnálatos ugyanakkor, hogy bár Jalava volt az első finn, aki hazánkat megismertette és népszerűsítette Finnországban, s a magyar nyelvet tanította is, idővel neve teljesen feledésbe merült a finnugristák szűk körét kivéve.

Jalava Széchenyi-ábrázolása: egyetlen historiográfiai előzmény

A mindezidáig egyetlen Jalaváról szóló rövid magyar nyelvű cikkben, mely 1978-ban jelent meg, Lakó György a következőket írja a Széchenyiről szóló műről: „Első monográfiáját Széchenyi Istvánról írta (1901). Bemutatja a nevéhez fűződő alkotásokat, ismerteti politikai programját és műveit. A felháborodás hangján szól Metternich politikájáról és a szabadságharcot követő elnyomásról. Kiemeli, hogy ebből az időből a Széchenyi által alapított Magyar Tudományos Akadémia maradt meg az egyetlen olyan intézménynek, amely táplálta a magyar nyelv és a nemzeti érzés szent lángját a jövő jobb időkéig.”¹⁰ Lakó György (1908–1996) finnugrista, az MTA tagja, 1970-től a Finn Tudományos Akadémia külső tagja volt. Fő szakterülete a finnugor összehasonlító hang-, alaktan, valamint a magyar szóképzés története volt. 1956-ban nevezték ki az ELTE BTK Finnugor Tanszék élére, ahonnan 1978-ban vonult nyugalomba. Tevékenységét a nyelvrokon népek kultúrájának kutatásában és megismertetésében a Jyväskyläi Egyetem díszdoktori címmel ismerte el.¹¹

⁶ Lakó: *Antti Jalava*, 33.

⁷ Györffy: *Jókai Mór levelezése, 1876–1885*, 434. <https://www.szaktars.hu/argumentum/view/gyorffy-miklos-szerk-jokai-mor-levelezese-1876-1885-1992/?query=jalava+antti&pg=441&layout=s> (Utolsó letöltés: 2024. május 05.) Helsingfors Helsinki svéd neve.

⁸ Lakó: *Antti Jalava*, 34. Illetve lásd még: <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/2894u> (Utolsó letöltés: 2024. május 5.)

⁹ Erre bizonyíték egy 1902-es lajstrom, lásd: *A M. Tud. Akadémia Széchenyi-Múzeuma 1902. május hó 1-én*, 7.

¹⁰ Lakó: *Antti Jalava*, 34.

¹¹ Honti: *Emlékbeszéd Lakó György rendes tag felett*, i. m.

Lakó összegzése Jalava Széchenyi könyvéről helytálló, de nem beszélhetünk részletes elemzésről. A tény, hogy a Széchenyiről szóló máig egyetlen és rendkívül kedvező megvilágítású mű még nem került vizsgálat alá, indokolatlan hiányt jelez.

A mű megjelenése és struktúrája

A könyv 1901-ben jelent meg Helsinkiben. A megjelenés helye nem meglepő, hiszen a korabeli finn kiadványok nagy részét a fővárosban publikálták. A korabeli magyar viszonyokhoz képest is még inkább főváros-centrikusnak mondható a finn sajtó, bár létezett néhány vidéki kiadó és nyomda.

A kiadvány egy életrajz-sorozat negyedik részeként látott napvilágot. Az első három részben is fontos történelmi személyiségekről olvashatunk: 1. Johan Ludvig Runeberg; 2. Johan Henrik Pestalozzi; 3. Johan Vilhelm Snellman. Önmagában a tény, hogy egy finn sorozat negyedik részét Széchenyinek szentelték, egyedülálló. A sorozatban ezt követően megjelent még Fredrik Cygnaeus, George Washington, Elias Lönnrot, Luther Márton, Frans Mikael Franzén, majd Deák Ferenc életrajza. Hogy az első tíz személy között két magyar is található, nem indokolható nemzetközi ismertségükkel, a valódi ok a finn író elkötelezett magyarbarátsága volt. A Deákról szóló kötetet szintén Jalava írta, ami mutatja, hogy nagyon elkötelezett volt a magyar történelem prominens személyiségei iránt, illetve Széchenyi és Deák között analógiát látott az általa preferált mérsékeltesség, valamint a kompromisszumkészség tekintetében. A két kötet egymást követő évben jelent meg, a szerző a két államférfi által reprezentált mérsékelt (*maltillinen*) attitűdöt láthatólag ébren kívánta tartani. Ma a fent megnevezett sorozatbeli személyek mindegyike szerepel a finn tankönyvekben, a két jeles magyar államférfi kivételével. Jalava jelentőségét tehát a magyar történelem favorizálásában nem lehet túlbecsülni.

Terjedelem tekintetében a Széchenyi életrajz nem marad el a többitől.¹² A kötetek ára általában 1 márka 25 vagy 1 márka 50 penny körül mozgott. (A Széchenyi-kötet az utóbbiakhoz tartozott.)

A sorozat első finn hősei mindannyian a finn nemzeti ébredés kiemelkedő alakjai. Logikailag tehát Széchenyi alakja is szervesen kapcsolódik a ki nem mondott koherens vezérfonalhoz, a nemzeti felemelkedéshez. Lönnrotot (1802–1884) talán nem kell bemutatni, a Kalevala kapcsán ő hazánkban is ismert. A Kalevala hősiessé tette az ősfínneket, ezáltal járulva hozzá a nemzeti identitás kiépítéséhez. Runeberg (1804–1877) ugyanezt tette a közelmúlttal, illetve ő szerezte a finn himnuszot, melyet Maamme-laulunak hívnak. (A maamme szó jelentése: országunk.) Franzén (1772–1847) tájázóbrázolása fontos szerepet játszott, mivel kialakította a finn sztereotípiát a finn nemzeti tájról, melyet a tavak dominanciája jellemez.¹³ Snellman (1806–1881) a nép felemelését a népneveléssel, az oktatással, az általános műveltségi szint növelésével, az értelmiség szerepének kiemelésével és nemzetiesítésével dinamikus módon, a sajtó eszközeit kiaknázva, nem csupán szűklátókörűen a nyelvkérdést szem előtt tartva igyekezett (sikerrel) elérni. Az 1844-ben általa alapított és szerkesztett *Saimaa* olyan fórummá vált, ahol a reformerek hallathatták hangjukat.¹⁴ Érdekes az időbeli hasonlóság (ha nem is épp egybeesés) Kossuth Lajos *Pesti Hírlap*jával. Snellman kétségtelenül a finn nemzeti ébredés folyamatának egyik legfontosabb szereplője. Programja (melyet finn

¹² A mű 127 oldalas. Runeberg életútját 106, Pestalozziét 115, Snellmanét pedig 144 oldalon örökíti meg a sorozat.

¹³ Tommila: *Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella*, 51–68.

¹⁴ Tommila: *Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella*, 60.

nemzeti programnak hívnak) helyenként párhuzamba állítható Kossuthéval vagy Széchenyiével. Akárcsak Kossuth, egyszerre volt liberális és nacionalista.¹⁵

A Széchenyi könyvből hiányzik a ma már megszokott tartalomjegyzék. A fejezetek a következő címeket viselik: 1/ Széchenyi István családja és apja. Gyermekkora és fiatalkora. Felkészülés a felelős feladatokra; 2/ Betekintés Magyarország állami és nemzeti sajátosságaiba, hátterébe az elmúlt évszázad elejéig; 3/ MTA, Nemzeti Kaszinó, Lótenyésztési Egyesület alapítása. A Nemzeti Színház létrehozása; 4/ Széchenyi írásban megjelent művei: *Hitel*, *Világ*, *Stádium*; 5/ Széchenyi materiális kezdeményezései: Lánchíd, Vaskapu, Tisza-szabályozás; 6/ Széchenyi, az államférfi az 1832/36-os és az 1839/40-es országgyűléseken; 7/ A Kelet népe. Beszéde az MTA éves közgyűlésén. Az 1843/44-es diéta; 8/ *Politikai program-törvények*. Az 1847/48-as diéta. Magyarország első kormánya. Széchenyi nyilvános életének vége; 9/ Széchenyi utolsó évei és halála. Családi élete.

A mű fejezetekre osztása arányos, körülbelül megfelel annak, amit akkor és ma a gróf életének különböző szakaszairól gondoltak/gondolunk, illetve amit és ahogy a tankönyvekben tanítanak. Nem mindig pontos a cím, például a 8. fejezet egyik alfejezete a „Magyarország első kormánya” címet viseli, azonban itt kimaradt egy jelző: a „felelős”. Vagy Széchenyinek nem csupán három könyve jelent meg, mint ahogy azt a 4. fejezet címe alapján gondolhatnánk. Ugyanakkor a szerző természetesen megemlékezik a többi műről is.

A kötet egyetlen képet tartalmaz, Friedrich von Amerling festményét Széchenyiről, amit Széchenyi István bátyjai, Lajos és Pál rendeltek meg a festőtől és ajándékoztak 1836-ban a Magyar Tudományos Akadémiának.¹⁶

A mű aktuálpolitikai háttére: a századvég és a századelő Finnországa

A kötet 1901-ben, egy nagyon érzékeny időszakban jelent meg. Az időzítés nem véletlen: Jallava könyve egyben politikai állásfoglalásnak is tekinthető.

Finnország a napóleoni háborúkhoz kapcsolódó orosz–svéd háborút lezáró békét (1809) követően nagyhercegségként a cári Oroszország része lett. Az egész 19. század folyamán, de különösen annak második felében kiemelt fontossággal bírt a finnek részéről, hogy autonómiájukat megőrizték, sőt fejlesszék. A finn történelmi emlékezet e tekintetben különösen pozitív uralkodókként tartja számon a Sándorokat, közülük is elsősorban I. és II. Sándor cárt. Alapvetően két vélemény alakult ki a finn történettudományban. Az egyik szerint már II. Sándor (uralkodott: 1855–1881) halálával kezdtek finn szempontból rosszul alakulni az események. A másik vélemény szerint kifejezetten II. Miklós (1894–1917) uralkodása az, ami finn szempontból óriási kockázatot jelentett, különösebb előzmény nélkül. Abban konszenzus uralkodik, hogy II. Miklós idején komoly, alapvető és strukturális szintű elnyomást szenvedett a finn autonómia a cár és Helsinkiben székelő főkormányzója, Nikolai Bobrikov (1839–1904, hivatalban: 1898–1904) radikális centralizációs és oroszosító törekvései

¹⁵ Tommila: *Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella*, 61–64. A szerző nem von párhuzamot a finn és a magyar államférfiak között, de egyes esetekben feltűnő a hasonlóság, ezeket érdemes hangsúlyozni: a nyelvkérdés; a sajtó mint a reformok szócsöve; a sajtó kiemelt jelentősége a társadalmi viták terén; a nyilvánosság szerepe; a köznép felemelése az oktatás által; a sajátjának tartott kultúra megvédése; a reformok egymáshoz kapcsolása és dinamizmusa. Finn értékelés szerint Snellmanban erősebb volt a nacionalizmus, mint a liberalizmus, de ez az adott körülmények között, ahol a svéd kultúrával és nyelvvel hosszú, évtizedekig tartó harcot kellett vívni, érthető.

¹⁶ https://mta.hu/mta_hirei/ismet-az-mta-szekhazban-az-alapitot-abrazolo-festmeny-110341 (Utolsó letöltés: 2024. május 6.)

nyomán. A fordulópont tehát 1894, az új cár trónra lépte, illetve 1898, az új finnországi fő-kormányzó kinevezése.¹⁷

A Bobrikov által készített programot a cár jóváhagyta. Ennek főbb pontjai a következők voltak: 1/ A finn hadseregnek az orosz alá történő rendelése, s ezután finn katonákat és egy-ségeket lehetőség legyen bárhol bevetni akár a Finn Nagyhercegség határain túl is. 2/ Az orosz nyelv szerepének növelése a finn (és svéd) rovására, először annak hivatalossá tételével a szenátusban és a központi hivatalokban, később az oktatásban is. 3/ Az autonóm finn intézmények közül többek között a vám- és pénzügyi szervezetek különállásának, illetve ezzel párhuzamosan az orosz–finn vámhatárnak a mihamarabbi megszüntetése. 4/ Az orosz nyelvű sajtó Finnországba történő „importja”, ezáltal a cári propaganda terjesztése, ezzel párhuzamosan az ellenzéki finn sajtó megrendszabályozása a szigorodó cenzúra által. (Az első hivatalos orosz nyelvű közlöny típusú újság a *Finlåndskaja Gazeta* volt, amely 1900. január 13-án jelent meg először. Egyébként ez maradt az egyetlen hosszabb távon megjelenő orosz nyelvű hírlap Finnországban Az eloroszosítási törekvések erős passzív ellenállásba tor-kollottak, a finnek nem voltak hajlandók előfizetni ilyen lapokra, még akkor sem, amikor néhány évig egy hasonló, de finn nyelvű, *Suomen Sanomat* („Finnországi Hírek”) nevű pár-huzamos hetilapot is indított a főkormányzói hivatal¹⁸). 5/ A helsinki egyetem mint önálló és fennomán intézmény „letörése”, valamint a középszintű iskolák fokozott felügyelete. 6/ A tankönyvek szigorú ellenőrzése. 7/ A hivatalokban az oroszok előnyben részesítése, a fenno-mánok lecserélése lojális alkalmazottakkal. A finnországi hivatalviselési követelmények eny-hítése oroszok vonatkozásában.¹⁹

A finnek Bobrikov személyében a politikai ördög megtestesülését látták.²⁰ Célkitűzései azonban részben megvalósultak, és komoly károkat okoztak a finn autonómia terén. Eredeti programja mellett azonban megszületett egy további fontos rendelet, amely a finn politikát (ha ideiglenesen is) egységfrontba kovácsolta. Ez az ún. februári manifestum, melyet II. Miklós 1899-ben adott ki. A rendelet kimondta, hogy a birodalmat érintő minden ügyben a törvényhozás nem a finn rendek, hanem a birodalmi tanács és a szentesítés jogán magának a cárnak a feladata. A finn szenátusnak (amely főleg inkább egyfajta végrehajtói hatalmat gyakorolt) ugyan véleményezési joga volt, de határozata semmiben nem kötötte meg az ural-kodó vagy akár a törvényt javasló személy (nevesítve: a birodalmi miniszter, a finnügyi ál-lamtitkár, illetve a finnországi főkormányzó) kezét. Ez tipikus „gumijogszabály” volt: a cár, illetve a törvényjavaslatot előkészítő főtisztviselő maga dönthette el, mely dolgok tartoznak a birodalmi érdekeltségű vagy érintettségű ügykörbe. A finn közvéleményt villámcsapásként érte a manifestum. Benne (nem ok nélkül) alkotmányellenes puccsot láttak, amely alapjai-ban veszélyezteti a Sándor cárok által megerősített jogokat.²¹ A finn sajtó és a politikai elit, így Jalava is okkal tartott attól, hogy a kormányzat végső célja a Finn Nagyhercegség teljes alávetése az orosz birodalmi szerveknek. Ezért volt lényeges, hogy mihamarabb demonstrál-ják annak elfogadhatatlanságát.

A Bobrikov által képviselt keményvonalas változások ellen azonnal mozgalom szervező-dött, ami mutatja az ellenzék támogatottságát, még akkor is, ha nem ért el sikert a cári

¹⁷ Hornborg: *Suomen historia*, 241–243.

¹⁸ Manninen: *Suomen kansan ajantieto*, 319. Illetve Leino–Kaukiainen: *Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina*, 39.

¹⁹ Zetterberg: *Suomen historian pikkujättiläinen*, 550.: Tommila: *Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella*, 44.

²⁰ Jutikkala: *Finnország történelme*, 272.

²¹ Hornborg: *Suomen historia*, 241.; Zetterberg: *Suomen historian pikkujättiläinen*, 552–553.

udvarban. Közel 523 000 tiltakozó aláírásával már 1899 márciusában delegációt küldtek a finnek Pétervárra, majd amikor ezt a cár még csak nem is fogadta, és néhány napon belül eredménytelenül kellett visszatérniük, nemzetközi tiltakozó akciót is szerveztek, ezer elismert tudós és művész nevével fémjelezve. Ez utóbbi kísérlet is kudarcra lett kárhóztatva, hiszen II. Miklós nem engedett sem finn, sem európai nyomásnak, sőt az ellenállást támogató sajtó ellen azonnal bevetették a cenzúrát. 1899 és 1901 között huszonnégy újságot tiltottak be véglegesen, ötvenet ideiglenesen. Jelzi a közvélemény és a sajtó egységét, hogy ebben a kérdésben nem létezett finn–svéd ellentét: a 24 végérvényesen betiltott lapból 11 volt svéd és 13 finn nyelvű.²² Különösen azon lapok voltak veszélyben, melyek a Finn Nagyhercegség jogi különállását hangsúlyozták az Orosz Birodalmon belül.²³

Jalava, egyrészt mint az *Uusi Suometar* megegyezéspárti fennomán lap szerzője, másrészt az 1874-ben alapított Kansanvalistusseura munkatársaként természetesen támogatta az ellenállás mérsékelt formáit, úgymint aláírógyűjtés, cikkírás, a finn identitás további erősítése. A Népművelő Társaság az ország első népművelő, edukatív kultúrapártoló közössége volt, ezt ma is büszkén hirdeti.²⁴ Igen komoly eredményeket ért el már jóval az ominózus rendelet megjelenése előtt is. A fennománok mindig is elsöprő többséggel rendelkeztek itt, a társaság felhasznált minden létező lehetőséget a finn identitás megvédésére, érte ezalatt az irodalom támogatását, előadásokat, ünnepségek szervezését, olvasóegyletek szervezését, kórusok és dalárdák működtetését. Ilyen keretek között lehetett az oroszosító politikát támadni, bírálni, de persze magára a pétervári udvarra nem lehettek hatással. A társaság jelentősége a finn identitás megerősítésében rejlik, illetve nem elhanyagolható hatása az erősödő nőmozgalmakra, illetve a fiatalság orientálására sem.²⁵ A közhangulatot érzékelve a Pétervárhoz hű főkormányzó 1900. július 2-án rendeletileg megtiltotta, hogy bárki nyilvános gyűlést szervezzon az ő engedélye nélkül.²⁶

Az orosz „elnyomás első korszakának” (*ensimmäinen sortokausi*) időszaka csak a Jalava könyvének megjelenését követő harmadik évben, 1904-ben mérséklődött, egyrészt a Bobrikov elleni gyilkosság következményeképp, másrészt a cári udvarban történő változásokkal összefüggésben.²⁷

Az örök ellenfél: Kossuth

Sajátságos, hogy már a kiadvány első oldalán felmerül Kossuth Lajos neve, sőt egy tőle vett híres idézettel veszi kezdetét a mű. Nem véletlen: Jalava ismerteti, hogy Széchenyi a legnagyobb magyar, akit még legkomolyabb politikai ellenfele, Kossuth Lajos (finnül: Lutvikki Kossuth) is méltatott.²⁸ Már ezen a ponton egyértelmű, hogy Széchenyi példaképként szolgál a műben, s Kossuthtal szemben a szerző egyértelműen Széchenyit pártolja. A példaképállítás igénye természetesen megfigyelhető a sorozat többi kötetében is.

Kossuth gyakran szerepel a mű oldalain, de mindig Széchenyi ellentétéként, ellenfeleként. Ábrázolása sematikus, leegyszerűsítő, negatív. A szerző nem tudta és nem is akarta

²² Hornborg: *Suomen historia*, 242–243.

²³ Leino–Kaukiainen: *Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina*, 40.

²⁴ <https://kansanvalistusseura.fi/tietoa-meista/> (Utolsó letöltés: 2024. június 29.)

²⁵ Zetterberg: *Suomen historian pikkujättiläinen*, 539–541.

²⁶ Manninen: *Suomen kansan ajantieto*, 320.

²⁷ Hornborg: *Suomen historia*, 241.; Zetterberg: *Suomen historian pikkujättiläinen*, 551., Klinge: *Keisarin Suomi*, 353–354. Máshol a „harc az autonómiáért” kifejezés a domináns, habár az elnyomás szót is használják. Jutikkala: *Finnország történelme*, 270.

²⁸ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 5.

megkerülni a szokásos „Széchenyi vagy Kossuth?” dichotómiát. Kemény Zsigmond 1850-ben kifejtett (*Forradalom után*) értelmezésének felel meg álláspontja. Kemény hatása kimutatható a műben, sőt előfordul, hogy Jalava idéz tőle, habár a citált kiadványt nem jelzi, csupán a szerző személyét. Tőle idézte például a Széchenyi szájába adott szavakat Kossuthot *flagellum* Deinek, vagyis az Isten ostorának nevezve az 1848-as háborús helyzetben.²⁹ Jalava egyébként gyakran idéz, de sem szél-, sem lábjegyzetet nem használ, legfeljebb az idézet szerzőjét nevezi meg, aki általában maga Széchenyi. Lábjegyzetet csak ritkán tesz, akkor is csupán egy-egy gondolat pontosítása végett.

Kossuth neve mellé konstans módon odakerült a heves/lobbanékony/hirtelen haragú jelző. Kossuth Jalavánál Széchenyi leghevesebb/legindulatosabb politikai ellenfele.³⁰ A Kossuthtal kapcsolatban használt másik gyakori kifejezés a *kiihotuspolitiikka*, ami magyarul „izgató/serkentő/lázító/felbujtó politika” jelentésű.³¹

Jalava az empátiánkra apellál, amikor a hosszan tartó sajtóháborúról ír Kossuth és Széchenyi között, utalva arra, hogy az utóbbi magányosan vívta csatáját.³²

Furcsának találja, hogy Széchenyi elvállalt egy olyan miniszterséget, ahol Kossuth lett az egyik miniszterháza,³³ amit a kötelességtudatnak tulajdonít, ezzel is emelve Széchenyi hitelességét, önfeláldozását: együttműködni kényszerült az általa nem mérsékeltnak, hanem keményvonalasnak (másik lehetséges fordításban radikálisnak) tartott Kossuthal. A mű Széchenyit végig *maltilinen*, vagyis mérsékelt, nyugodt, míg Kossuthot *jyrkkämielinen*, vagyis keményvonalas politikusként értékeli.³⁴ A könyv végén találjuk az utóbbira a legterhelőbb kifejezést, amit „féktelen mértéktelenség”-ként fordíthatjuk.³⁵

A „mértéktelenség”, forradalmiság, radikalizmus elvetése Jalava korában egyes értékelések szerint a finn nemzeti mozgalom jellemzője. A 19. századi finn mozgalmak törvényes alapon nyugodtak. Az ifjúfinnek (*nuorsuomalaiset*) az ófinneknél (*vanhasuomalaiset*) valamivel radikálisabbnak minősültek ugyan, mivel a szociális kérdést is előtérbe helyezték, s az ófinnek programját túlzottan „lagymatagnak, langyosnak” (*laimea*) vélték, azonban a szerves fejlődésben hittek, nem a forradalmakban.³⁶ A finn nemzeti mozgalom vezetői általában véve a szerves, megfontolt, fokozatos fejlődés hívei voltak. A cárral megegyezésre törekedtek. Széchenyi mentalitása, felfogása, aki a reformkorban a bécsi udvarral való megegyezést pártolta, tehát közelebb állt a korabeli elfogadott *mainstream* finn normákhoz, mint az ellentéteként értelmezett Kossuth. A munka egyéb súlyos jellemhibát is tulajdonít a volt kormányzónak, Széchenyi *Politikai program-töredékek* című, 1847-ben befejezett művéből hosszasan idézve, azzal teljes mértékben és minden kritika nélkül egyetértve: Kossuth az önszerepet bűnébe esett, másrészt túl tág teret engedett a képzeletének, vagyis álmodozó.

²⁹ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 104.

³⁰ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 5. A „*kiiivas*” szó elsődleges jelentése: „heves, lobbanékony, hirtelen haragú, haragos, indulatos, felindult, felgerjedt”. Másodlagos jelentése: „buzgó, tüzes, szenvedélyes”. Papp: *Finn–magyar szótár*, 268–269.

³¹ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 70. A finn szó értelmezésével kapcsolatban lásd: Papp: *Finn–magyar szótár*, 265. A szó például az étvágyserkentés jelentésben nem negatív regiszterű, de általános és politikai értelemben az, mivel közel áll az ’uszítás’ szóhoz.

³² Jalava: *Tapani Széchenyi*, 94–95.

³³ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 99.

³⁴ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 101. A finn „*jyrkkämielinen*” összetett szó, melynek első fele a következő jelentésekkel bír: „meredek, éles, radikális, merev, rideg, goromba, kemény, hajthatatlan”. Papp: *Finn–magyar szótár*, 207.

³⁵ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 127.

³⁶ Rammi–Pohls: *Poliittisen fennomaanien synti ja nousu*, 114.

Harmadikként pedig azt említi Jalava, hogy önmagát prófétának tartotta.³⁷ Jalava célja a Széchenyi kultusz erősítése: Minél indulatosabb és negatívabb Kossuth, az agitátor képe, annál komolyabbnak, felelősségteljesebbnek tűnik az olvasó számára Széchenyi. Nyilvánvaló Jalava azon szándéka, hogy a mérsékeltebb finn politikai irányvonal, az ófinnek pozícióját alátámassza nemzetközi mintákkal, például Széchenyi (majd egy évvel később Deák) alakjával. Ebben az interpretációban tehát Kossuth az ifjúfinnek, Széchenyi (és Deák) az ófinnek ideológiájának és politikai módszertanának reprezentánsa.

Széchenyi kapcsolata más személyekkel

Nem csupán Kossuthot említi többször a szerző. Egyes személyek csupán egyszer vagy csak egyetlen fejezetben szerepelnek, például Károlyi György gróf vagy a csupán az utolsó fejezetben két bekezdés erejéig szereplő Seilern Crescentia grófnő, Széchenyi felesége. Jalava javára írható, hogy olyan személyeket is említ olykor, ha csak nagyon röviden is, akikre a jelenlegi, de a régebbi történelem tankönyveink sem vesztegettek túl sok szót. Példa erre Lovassy László, akiről elmondja, hogy fogságot szenvedett a bécsi udvar politikája következtében, s megemlíti azt is (ami ki szokott maradni a tankönyvekből), hogy Wesselényit dicsőítette Lovassy.³⁸ Akad néhány olyan történelmi szereplő, akiket több fejezetben is megemlít a szerző, illetve részletesebben foglalkozik velük: Wesselényi Miklós báró és Deák Ferenc.

Wesselényi már a könyv elején feltűnik mint Széchenyi barátja, akivel katonaként Debrecenben találkozott először. A személynevek itt is finnesítve szerepelnek, így lesz Wesselényi Miklósból Nikolaus Wesselényi. A báróhoz Jalava a féltelenség/fanatizmus (*hurjapäisyys*), bátorság (*rohkeus*), délcegség/hősiesség (*uljuus*) tulajdonságokat köti.³⁹ Az első kettő egyértelmű, a harmadik szónak (nem egyedülálló módon a finn nyelvben) több jelentése is létezik, de mindkettő illik a báróra, akár a fizikális (délceg), akár a mentális (hősies) jelentést tekintjük.

Wesselényi szerepének bemutatása valóságghű, sőt azt kell mondani, meglepően hiteles. Ugyanis két egyenrangú arisztokrata barátságát, együttműködését mutatja be. Megjegyzi: „Wesselényi ismertette meg Széchenyit alapvetően a magyarországi belső viszonyokkal”. Ugyanakkor „Széchenyitől sokat tanult Wesselényi annak komoly világlátott tapasztalataiból, szépirodalmi tudásából és angol nyelvtudásából, hiszen Széchenyi tanította Wesselényit angolra”.⁴⁰ Jalava jól értesült, és meglepően hitelesen mutatja be a két jeles államférfi kapcsolatát, kitérve „hároméves” közös utazásukra is Németországban, Franciaországban, Angliában. Jalava itt az adatokkal eléggé nagyvonalúan bánt: Széchenyi ugyanis 1821–1822-ben járt Angliában és Franciaországban barátjával, közös utazásaik két naptári évet érintettek körülbelül másfél év hosszan.⁴¹ A Sors elvette ugyan Wesselényi apját, de adott neki egy őszinte barátot – fogalmaz Jalava.⁴² A megismerkedésről viszonylag részletesen ír, jórészt Kemény Zsigmond leírásához (*A két Wesselényi*) hasonlóan. Jalava egy az egyben vett át adatokat Keménytől, Kemény nyomán ábrázolja a két arisztokrata barátságos rivalizálását,

³⁷ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 90–93.

³⁸ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 59.

³⁹ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 14.

⁴⁰ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 15–16.

⁴¹ Az út 1821 októberében kezdődött, Bécsset érintve. A következő év tavaszán kaptak útlevelet Angliába és Franciaországba, ahová München, Augsburg és Strasbourg közbeiktatásával, hazafelé pedig többek között Frankfurt, Würzburg, Regensburg érintésével utaztak. 1822 augusztusában indultak haza Angliából, de külön útvonalon. Gazda: *Széchenyi napjai*, 21–22.

⁴² Jalava: *Tapani Széchenyi*, 17.

valamint barátságuk gyümölcsöző voltát.⁴³ Mint más esetekben is látni fogjuk, Kemény Zsigmond hatása egyértelműen kimutatható Jalava művében. Wesselényi Széchenyihez fűződő barátságára és egyébként is korrekt viselkedésére említi a szerző példaként azt is, amikor a báró kiállt a gróf mellett annak mentális tekintetben súlyos időszakában. A vád az volt, hogy a gróf csak tettetű őrülségét. Wesselényi határozott módon elutasította ezt, s hogy a gróf elmenekült volna a válság és a veszély elől, s nem mentális összeroppanás áldozata lett.⁴⁴ Széchenyi és Wesselényi barátságának leírása egybecseng történettudományunk mai álláspontjával: „Egymással párhuzamosan formálódtak a Magyarország jövőjére vonatkozó elképzeléseik [...] az elsőseget kutatni reménytelen vállalkozás.”⁴⁵ Jalava javára kell írni, hogy (habár a didaktikus, példakép-felmutató célzat végig tetten érhető a műben) jelen esetben nem a történelmi hitelesség és hűség kárára történt a kifejtés. Jalava egyébként más vonatkozásokban sem távolodik el a történelmi hűségtől, legfeljebb helyenként egyszerűsít, idealizál, pártoskodik, a *sine ira et studio* elvére fittyet hányva (hiszen nem is akar elfogultságmentesen írni).

Deák Ferenc is többször szerepel a műben, gyakran Wesselényivel és Széchenyivel együtt. Nemcsak reformkori szerepéről, illetve miniszteri tevékenységéről esik szó. A legfontosabb következtetése Jalavának az, hogy az 1867-es kiegyezéssel Deák megvalósította azt, amit Széchenyi mindig is szeretett volna: az uralkodó és Magyarország viszonyának megnyugtató rendezését, illetve az ország politikai függetlenségének visszaszerzését. „*A tapasztalat Széchenyit igazolta*” – fogalmaz a szerző.⁴⁶ Az író tehát csatlakozik ahhoz a dualizmus kori *mainstream* vélekedéshez, hogy Deák Széchenyi munkáját tetőzte be, annak céljait valósította meg. Deák és Széchenyi tevékenysége között kontinuitást tételez fel. Az interpretáció alapja az, hogy Széchenyi a birodalmi szempontok elsőbbségét elismerte, így együttműködési hajlandósága erősebb volt. Deák szintén prioritásként értékelte a birodalom biztonságát 1865. évi húsvéti cikkében. Ez megkönnyítette a két politikus eszmerendszerének összeegyeztetését. Ez a párhuzam természetesen elsősorban az 1849 előtti Széchenyit állította előtérbe, hiszen 1849 után Széchenyi „Azonos maradt önmagával [...] ugyanakkor [...] jelentős mértékben átalakult”.⁴⁷

Az, hogy Jalava Deákot Széchenyi munkája betetőzőjének tartotta, hozzájárult ahhoz, hogy már a következő évben, 1902-ben megjelentette róla szóló könyvét. Jalava célja itt is az ófinn vonal erősítése volt az orosz elnyomással szemben, mértékletességben, kompromisszumkésztségben, de határozottságban és következetességben is példát felmutatva.⁴⁸ Az ófinnek a Habsburg–magyar viszony analógiájára az orosz–finn viszony rendezését kívánták, akár engedmények árán is. Jalava az *Uusi Suometar* szerzőjeként ezt a szándékot kívánta alátámasztani, a közvélemény előtt igazolni és támogatottságát erősíteni.⁴⁹

⁴³ Vö. Kemény: *A két Wesselényi Miklós*, 121.

⁴⁴ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 106–107. Vö. Kemény: *A két Wesselényi Miklós*, 182.

⁴⁵ Fónagy–Dobszay: *Széchenyi és Kossuth*, 40.

⁴⁶ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 126–127.

⁴⁷ Gergely: *Széchenyi István*, 153.

⁴⁸ Miként például Kosáry Domokos is fogalmaz: „Széchenyi a mindenkori forradalom ellen szolgál bátyaként [...] mint [...] a helyes [...] politika mondhatni időtlen érvényű képviselője.” Kosáry: *Széchenyi Döblingben*, 25.

⁴⁹ Vares: *Vieroksutut kohtalotoverit*, 108–112.

Széchenyi a műben: a tartalmi elemek

Ha egyetlen mondatot kellene kiválasztani Széchenyi értékeléséről, mely legjobban összegzi Jalava véleményét és pozitív elfogultságát, az alábbi választanám: „Egyetlen más egyén sem tett annyit a magyar nemzet szellemi és anyagi fejlődése érdekében, mint Széchenyi.”⁵⁰ Milyen módon erősíti Jalava Széchenyi pozitív imázsát, s milyen módszerekkel támasztja alá a gróf történelmi szerepét a finn közönség előtt? Kemény Zsigmondhoz és Csengery Antalhoz hasonlóan a kontrasztív komparáció eszközeivel. Ahogy Deák Ágnes fogalmaz az 1850-es években kibontakozó magyarországi Széchenyi-kultusz kapcsán: „Az ábrándozás ellenében a reálpolitika szükségességének elvét állították fel, s ennek mintájaként Széchenyi Kossuth elleni fellépését kívánták bemutatni. [...] A nagy katasztrófa árnyékában Széchenyi mint próféta tűnt fel...”⁵¹

Jalava Széchenyit (teljes joggal) kezdeményező szellemű, proaktív egyéniségként ábrázolja, aki „nemes példájával” elől járt szinte mindenben. Sok példát idéz erre, de a leginkább ismert példa a Tudományos Akadémia alapítása, ám Jalava e ponton nem feledkezik meg a többi alapítóról sem.⁵²

Mindenekelőtt államférfinek minősíti Jalava a grófot, szembeállítva a politikust (*politikko*), illetve az államférfit (*valtiomies*), számára Kossuth természetesen csak politikus lehet.⁵³ Széchenyi kvázi prófétaaként jelenik meg a kötetben. A szabadságharc leverését követő terrorról (konkrét részletek említése nélkül, általános áttekintést adva) szólván leszögezi, hogy a gróf szörnyű jóslata bevált. Értelmezésében csak az ő általa alapított Akadémia őrizte valamennyire a „fényt”.⁵⁴ Kemény hatása e ponton is tetten érhető, aki így fogalmaz: „Széchenyi István vala, ki ügyeink mélyébe, és jövőnk szürkületei közé legélesebb szemmel nézett.”⁵⁵ Kiemeli Jalava, hogy egyedül Széchenyi érezte a „szláv veszélyt”, míg politikustársai nem ismerték fel azt.⁵⁶ Leegyszerűsítve Széchenyi érdemének tulajdonítja a „szilárd nemzettudat” magyarországi kialakulását.⁵⁷ Itt is tetten érhető az a szemléletmódbeli jellemző, hogy komplex folyamatokat egy-egy személynek tulajdonít. Továbbá Széchenyi imázsához hozzátartozik Jalava munkájában, hogy még mentális visszaesése idején is megőrizte kognitív kompetenciáit. Jalava megfogalmazásában: „Széchenyi még betegelméjüként is bölcsőbb volt, mint sok egészséges elméjű.”⁵⁸

Hiányos azonban a családapa és a férj Széchenyi bemutatása. Sem minőségében, sem mennyiségében (értve ezalatt a ráfordított oldalak számát) nem hangsúlyos e két fontos

⁵⁰ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 5.

⁵¹ Deák: *Széchenyi István és a magyarországi közvélemény az 1850-es években*, 190.

⁵² Jalava: *Tapani Széchenyi*, 26. Említi Károlyi Györgyöt (40 000 Ft), Andrássy Györgyöt (10 000 Ft) és Vay Ábrahámot (8000 Ft), az utóbbit keresztnév nélkül, valamint nevét „y” helyett j-vel írva. Ez utóbbi részben magyarázható azzal, hogy a finn nyelvben az „y” ü-ként ejtendő, ezért félrevezető lett volna a magyar nyelvet nem ismerő finnnek számára annak használata.

⁵³ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 55.

⁵⁴ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 111.

⁵⁵ Kemény: *A két Wesselényi Miklós*, 127.

⁵⁶ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 72–73.

⁵⁷ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 126.

⁵⁸ A döblingi elmegyógyintézetben szellemileg újra alkotó Széchenyiről meghatóan így fogalmazott Kosáry Domokos: „...e mélységből miként emelkedett ki újra Széchenyi. Tört szárnnyal, félig bénultan is, e zárt falak között... hogyan találta meg ismét a politikai cselekvés eszközét.” Kosáry: *Széchenyi Döblingben*, 5. Lásd még: Csorba: *Széchenyi István*, 170.; Csorba: *A beteg Széchenyi*, 1991. <https://www.holmi.org/1991/09/csorba-laszlo-a-beteg-szechenyi> (Utolsó letöltés: .2024. július 14.)

funkció ábrázolása.⁵⁹ Érthető ez, hiszen Jalava a példamutató államférfit mutatta be, a nemzeti pantheon kvázi vezérét, az egyedülálló zsenit, az országépítőt, a nemzet magányos lelkű prófétáját.⁶⁰ Hiányzik továbbá a megyei élet és Széchenyi viszonyának tisztázása. Kemény Zsigmond esszéjében, ha viszonylag röviden is, de magyarázni igyekszik azt a közkeletű véleményt, mely szerint a gróf „nem vette eléggé tekintetbe a municipalis életünket sőt számításból kifeledé: mondják bírálói. Sok függ a szemponttól, melyről e kérdést tekintjük. Hitem szerint nála majdnem historiai szükség volt a megyei küzdelmektől távolmaradás. Mert már első fellépésekor reformtervének alapjai a sérelmi politicán és a rendszerezett ellenzésen többnyire kívül estek.”⁶¹ Jalava a megyei önkormányzatok világába nem ad betekintést, az országos eseményekre koncentrál.

A mű forráshasználata és stílusa

Alapvetően három forrásból dolgozott a szerző: Kemény Zsigmond esszéiből, különös tekintettel *A két Wesselényi*, illetve a *Széchenyi István* című szövegekre, melyeket Csengery Antal jelentetett meg 1851-ben Pesten. A Kemény–Csengery féle interpretáció végig nyomon követhető a műben.⁶² Másrészt Jalava felhasznált magyarországi sajtóforrásokat. Továbbá hasznosította Széchenyi István *Naplóját*. A legtöbb idézet Széchenyitől származik művében, elsősorban a *Naplóból*, szinte minden harmadik oldalon. Ennek folytán Széchenyi szemszögéből szemléljük az eseményeket, másrészt az olvasó empátiáját kétségkívül növeli, hogy a gróf kötelességtudatáról, küldetésstudatáról, önmarcangoló jelleméről elsőkézből szerezhet információkat. Szokatlan egy életrajz esetén az ennyire egyoldalú forráshasználat, ugyanakkor a mű javára válik a primer forrás használata, mivel beleláthatunk a gróf gondolataiba, eszmevilágába, kétségeibe.

A többi forrást legtöbbször konkrét idézet nélkül hasznosította Jalava, ritkábban, de egyáltalán nem sporadikus jelleggel fordult idézethez. Szép példa a sajtó használatára Wesselényi már említett megnyilatkozása Széchenyi védelmében 1848 őszén. Jalavát láthatólag a vádak nagyon felháborították, érzelmi érintettségét támasztja alá az is, hogy három oldalon keresztül idézi forrását. Az erkölcsi célzat is tetten érhető, hiszen gerinces, karakteres régi barát állt ki a Pesti Hírlap hasábjain egy azóta tőle politikailag eltávolodott, az élet és a történelem folyása által önkorrekcióra szorult és meghasonlott másik szellemi nagyság mellett.⁶³

A mű több más fejezetében is tetten érhető a Kemény Zsigmond esszéjéből történő direkt átvétel, például *A Kelet népe*, különösen annak a gróf megítélését befolyásoló hatása kapcsán. Kemény így ír erről: „A Kelet népe megbuktatá Széchenyi régi népszerűségének nagy részét. Könyvei azontúl is keltek, szónoklatai figyelemmel, vállalatai bizodalommal

⁵⁹ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 124–126.

⁶⁰ Felesége nevét említi, de gyermekeiét nem. Széchenyi szerelemre lobbanását említi, s hogy milyen fájdalmat kellett emiatt évekig átélnie, de arról nem tudósít, hogy volt-e hatása ezen szerelemnek a gróf közéleti működésére. Azt is állítja, hogy szerelme tárgya, Crescentia boldog volt idős férjével, Zichy Károllyal, és Széchenyi a szenvedéllyel nem tudott hatni a tisztaszívű hölgyre ekkor. Jalava: *Tapani Széchenyi*, 124–125.

⁶¹ Kemény: *Széchenyi István*, 401.

⁶² Érdekes, hogy ez a liberális értelmezés dominálta ugyan a finn szerző művét, de ez nem tekinthető általánosan jellemzőnek, hiszen például Deák Ferenc és Eötvös József nem használta fel Széchenyi kultuszát saját programjában. Deák: *Széchenyi István és a magyarországi közvélemény az 1850-es években*, 187–198.

⁶³ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 106–108.

kísértettek; de az egyén iránt hosszas ideig kevés rokonszenv vala, s lelkesedés többé soha.” A finn kötet szinte szó szerint idézi itt a magyar író.⁶⁴

Találhatók azután olyan részei Széchenyi életének, például a katonai pálya elhagyása, melyet Jalava, szemben Keménnyel, nem fejt ki alaposan. Keményhez hasonlóan említi, hogy Széchenyi megunta a katonai pályát, de nem tér ki a részletekre.⁶⁵

Széchenyi ábrázolása Jalavánál mindazonáltal kissé más, mint Kemény Zsigmondnál. Az utóbbi jobban kitért a gróf ellentmondásos, grandiózus személyiségére, annak összetettségére, s nagyobb hangsúlyt fektetett a lélektani történésekre. „Ő nehezen fölfogható egyén volt, az kétségtelen. Ezer apró ellentmondás szövődött nála és olvadt föl egy magasabb következtetességbe. Jelleme hasonlított írmodorához, mely szétáradó, bonyolított, incisumokkal terhelt, egyenetlen és félreccsapongó volt, s mellyben a logikai fonalat nem az találta meg, ki az egyes eszméken, hanem az, ki az eszmetömbekben tekintett végig.”⁶⁶ A két ábrázolásmód közötti eltérés több okra vezethető vissza. Egyrészt a magyar olvasókat jobban érdekeltette a legnagyobb magyar jelleme, vívódása, míg a távoli finn olvasóközönség számára a gróf tettei, cselekedeti, írásai voltak fontosabbak, s Jalava a mérvadó, mérsékelt (habár később Kosuth miatt részben népszerűségét veszített) politikust kívánta bemutatni. Mások a hangsúlyok a két írónál, hiszen a cél és a közönség is eltérő. A finn író elsősorban nem eseménytörténeti elemeket vett át Keménytől, hanem főképp értékítélettel rendelkező, általános vonatkozásokat. Kemény esszéjében Széchenyi elsősorban egy szofisztikált, önmarcangoló, divergens gondolkodású géniusz-próféta. Jalavánál a magyar történelem kimagasló, dinamikus, az alkotmányosság talaján álló, messzelátó (vagyis szintén prófétikus), hányatott sorsú alak, kinek munkáját Deák tetőzte be a kiegyezéssel.⁶⁷

Jalava munkájára egyértelműen jellemző a romantikus szemléletmód, ami a korban elfogadott volt. Olykor hasonlatokkal él, Széchenyit például egy alkalommal például méhhez hasonlítja, amikor külföldről (elsősorban Angliából) hozott anyaggal építkező, szorgos építőként ábrázolja. Anyag, eszme (*aate*), érzés (*tunne*), tapasztalat (*kokemus*): mind importálta őket hazája javára.⁶⁸ Mindemellett összehasonlítva Kemény Zsigmond stílusával, valamivel kevésbé romantikus, illetve szentimentális. Kemény nyelvezete messzebb áll a mai használt nyelvhez képest, mint Jalaváé. Igaz ugyan, hogy műve fél évszázaddal korábban jelent meg, mint a finn szerzőé, de feltűnő Kemény archaikusabb nyelvezete, szóhasználata. A finn művet egy mai finn jóval könnyebben el tudja olvasni, mint Keményét egy mai magyar. Jalava nyelvezete lényegretörőbb, „spártaibb”, mint Keményé, de a finn politika és irodalom *mainstream*-je sohasem a barokkos körmondatokról volt híres.

Összefoglalás

Antti Jalava szerepe a dualizmus kori Magyarország népszerűsítésében, a magyar történelem és nyelv megismertetésében nem csupán kiemelkedő jelentőségű, hanem egyedülállóan fontos. Műve „A legnagyobb magyarról” mindezidáig a magyar (és a finn) történettudomány által nem vizsgált szelete művelődéstörténetünknek. A munka a finn történelem szenzitív időszakában született, amikor a finn közvélemény határozottan kiállt az abszolutisztikus cári

⁶⁴ Kemény: *Széchenyi István*, 498.; Jalava: *Tapani Széchenyi*, 74. Nem lényeges különbség, hogy „a régi népszerűség” helyett a finn verzióban „népszerűség a nemzet körében” megfogalmazás szerepel.

⁶⁵ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 18.

⁶⁶ Kemény: *Széchenyi István*, 343.

⁶⁷ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 127.

⁶⁸ Jalava: *Tapani Széchenyi*, 13.

rendszer által a 19. század végén bevezetett centralizációs és autonómiaellenes rendeletek ellen. Széchenyit ennek sodrában Jalava mint mérsékelt reformert, az ófinn irányvonal értékeit követő példaként állította az olvasóközönség elé. Műve nem mentes ugyan az elfogultságtól, leegyszerűsítésektől, s alapjait tekintve pedagógiai célzatú, de történelmileg nem hiteltelen, sőt helyenként meglepően részletes és hiteles munka, amely alkalmas volt arra, hogy Széchenyit és vele Magyarországot a finn olvasóközönség számára megismertesse, közelebb hozza, sőt akár pozitív példaként mutassa be.

BIBLIOGRÁFIA

Nyomtatott források

- A M. Tud. Akadémia Széchenyi-Múzeuma 1902. május hó 1-én. Budapest: Hornyánszky, 1902.
- Györffy Miklós (szerk.): *Jókai Mór levelezése, 1876–1885*. In: Nagy Miklós (szerk.): *Jókai Mór összes Művei III. Levelezés III*. Budapest: Argumentum–Akadémia, 1992.
- Honti László: *Emlékbeszéd Lakó György rendes tag felett*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcaj-pcglclefindmkaj/https://mta.hu/data/dokumentumok/i_osztaly/1_osztaly_emlekbeszedekek/Emlekbeszéd_Lako_Gyorgy.pdf (Utolsó letöltés: 2024. július 11.)
- Jalava, Antti: *Tapani Széchenyi*. Helsinki: Kansanvalistus-Seura, 1901.
- Kemény Zsigmond: *A két Wesselényi Miklós*. In: Csengery Antal: *Szónokok és státusférfiak*. Pest: Heckenast, 1851. 85–186.
- Kemény Zsigmond: *Széchenyi István*. In: Csengery Antal: *Szónokok és státusférfiak*. Pest: Heckenast, 1851. 333–512.
- Papp István: *Finn–magyar szótár*. Budapest: Akadémia, 1962.
- Szinnyei József – Jalava, Antti: *Unkarin kielen oppi-kirja*. Unkarin kielen oppi-kirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1880.

Szakirodalom

- Csorba László: *Széchenyi István*. Budapest: Officina Nova, 1991.
- Csorba László: *A beteg Széchenyi*. Holmi, 3. évf. (1991) 9. sz. 1130–1140.
- Deák Ágnes: *Széchenyi István és a magyarországi közvélemény az 1850-es években*. In: *Széchenyi Magyarországa és Európa*. Budapest: Széchenyi Társaság, 2004. 187–198.
- Fónagy Zoltán – Dobszay Tamás: *Széchenyi és Kossuth*. Budapest: Kossuth, 2003.
- Gazda István: *Széchenyi napjai*. Budapest: Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület, 1991.
- Gergely András: *Széchenyi István*. Pozsony: Kalligram, 2006.
- Hornborg, Eirik: *Suomen historia*. Porvoo-Helsinki: Werner Söderström, 1965.
- Jutikkala, Eino – Pirinen, Kauko: *Finnország történelme*. Debrecen: Kairosz, 2004. Ford. Kádár György.
- Klinge, Matti: *Keisarin Suomi*. Espoo: Schildt, 1997.
- Kosáry Domokos: *Széchenyi Döblingben*. Budapest: Magvető, 1981.
- Lakó György: *Antti Jalava, a finn–magyar kapcsolatok megalapozója*. Honismeret, 6. évf. (1978) 1. sz. 33–35.
- Lakó György: *Szinnyei József*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1986.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko: *Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina 1891–1905*. Jyväskylä: Gummerus, 1984.
- Manninen, Antero: *Suomen kansan ajantieto*. Porvoo: Werner-Söderström, 1948.
- Maticsák Sándor – Laihonon, Petteri: *Fejezetek a finn-magyar lexikográfia történetéből*. In: Maticsák Sándor – Tóth Anikó Nikolett – Laihonon, Petteri (eds.): *Fejezetek a finnugor lexikográfia történetéből. Rokoni nyelveink szótárai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2014. 193–234.
- Rammi, Pirkko – Pohls, Maritta: *Poliittisen fennomaanien synty ja nousu*. In: Tommila, Päiviö – Pohls, Maritta (eds.): *Herää Suomi – Suomalaisuusliikkeen historia*. Jyväskylä: Gummerus, 1989. 69–118.

-
- Tommila, Päiviö: *Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella*. In: Tommila, Päiviö – Pohls, Maritta (eds.): *Herää Suomi – Suomalaisuusliikkeen historia*. Jyväskylä: Gummerus, 1989. 51–68.
- Tommila, Päiviö: *Suuri adressi*. Porvoo: Werner-Söderström, 1999.
- Zetterberg, Seppo (ed.): *Suomen historian pikkujättiläinen*. Porvoo–Helsinki–Juva: Werner-Söderström, 1989.
- Vesa, Vares: *Vieroksutut kohtalotoverit: Suomalaisten näkemyksiä itäisen Keski-Euroopan ja Balkanin kansoista maailmansotien välillä*. In: *Historiallisia tutkimuksia* 269. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2015. 108–112.